

DOKUMENT S ODPORÚČANIAMÍ

týkajúcimi sa právneho uznania
vzťahov a rodičovstva párov rovnakého
pohlavia pre Európsku úniu, Bulharsko,
Lotyšsko, Litvu, Poľsko, Rumunsko
a Slovensko

Dokument s odporúčaniami týkajúcimi sa právneho uznania vzťahov a rodičovstva párov rovnakého pohlavia pre Európsku úniu, Bulharsko, Lotyšsko, Litvu, Poľsko, Rumunsko a Slovensko

Obsah tohto dokumentu predstavuje výhradne názory autorov, ktorí zaň zároveň nesú výlučnú zodpovednosť; tieto názory nemožno považovať za názory Európskej komisie ani akéhokoľvek iného orgánu Európskej únie. Európska komisia nepreberá žiadnu zodpovednosť za použitie informácií, ktoré obsahuje.

Dokument vznikol v rámci projektu "Raising awareness for Inclusive Societies to Embrace rainbow families in Europe (R.I.S.E)" s finančnou podporou programu Európskej únie Práva, rovnosť a občianstvo.

Funded by the Rights,
Equality and
Citizenship (REC)
Programme of the
European Union

Raising awareness for Inclusive Societies to Embrace rainbow families in Europe – R.I.S.E

Projekt č. REC-RDIS-DISC-AG-2018-848879

Cieľ WP 3.1

Vydala Iniciatíva Inakosť, 2021

 **iniciatíva
inakosť**

EURÓPSKA ÚNIA

V Charte základných práv EÚ sa každému človeku zaručuje ochrana rodinného a súkromného života, ako aj ochrana pred diskrimináciou z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity. EÚ má však v oblasti rodinného práva obmedzené kompetencie a jej právne predpisy sú v tejto veci nedostatočné, preto nie sú členské štáty povinné zaručiť LGBTIQ ľuďom a ich rodinám podľa práva EÚ rovnaký prístup k právu na uzavretie manželstva či registrovaného partnerstva, právu mať deti alebo právu na ich spoločné osvojenie či osvojenie druhým manželom rodiča. Postavenie tzv. dúhových rodín (rodín tvorených rovnakopohlavným párom a deťmi, ktoré spoločne vychováva) preto závisí od vnútroštátnych právnych predpisov a v jednotlivých členských štátoch sa líši, pričom šesť členských štátov (Bulharsko, Lotyšsko, Litva, Poľsko, Rumunsko a Slovensko) LGBTIQ ľuďom nezaručuje žiadne rodinné práva.

Hoci sa bude vnútorná situácia v uvedených členských štátoch v tejto správe ďalej analyzovať a jej výsledkom budú odporúčania pre jednotlivé krajiny, nemožno povedať, že postavenie dúhových rodín je úplne mimo rozsahu kompetencií EÚ. LGBTIQ ľudia sa rovnako ako všetci ostatní občania EÚ pohybujú medzi členskými štátmi EÚ a na tento voľný pohyb, ako aj na slobodný výber miesta svojho pobytu, majú nespochybniteľné právo podľa článku 21 ZFEÚ. Okrem toho sa rodinám, ktoré

tvoria občania EÚ a štátni príslušníci tretích krajín, v sekundárnom právnom predpise (smernica 2004/38) zaručuje právo na zlúčenie rodiny.

Pri uplatňovaní svojich práv na voľný pohyb a zlúčenie rodiny však dúhové rodiny čelia viacerým prekážkam, ktoré sú predovšetkým dôsledkom rozdielných vnútroštátnych právnych predpisov a toho, že niektoré členské štáty odmietajú uznávať ich príbuzenský vzťah, a to buď medzi partnermi samotnými (v manželskom zväzku alebo mimo neho), alebo medzi LGBTIQ ľuďmi a ich deťmi.

V praxi to znamená, že v jednom členskom štáte môžu byť detné aj bezdetné rovnakopohlavné páry (v manželskom zväzku, registrovanom partnerstve alebo aj neregistrované) uznané za rodiny na rovnocennej úrovni s rodinami, ktoré tvoria partneri opačného pohlavia, ale po prekročení hranice s iným členským štátom môžu byť z právneho hľadiska považované za cudzie osoby. To sa môže týkať samotných partnerov, ale aj ich detí, ktoré zrazu namiesto dvoch zákonných rodičov majú len jedného, prípadne žiadneho (v prípadoch neuznania donosenia dieťaťa náhradnou matkou).

Konkrétne postavenie dúhovej rodiny, ktorá chce uplatniť svoje právo na voľný pohyb a presťahovať sa alebo sa vrátiť do niektorého zo šiestich členských štátov, v ktorých sa nechránia rodinné práva LGBTIQ ľudí, závisí od viacerých faktorov, najmä od: právnych vzťahov medzi nimi, od toho, či majú alebo nemajú občianstvo EÚ, vnútroštátnych právnych predpisov štátu, do ktorého sa sťahujú alebo vracajú, a od rozsahu uznania, o ktoré sa snažia. Zo smernice 2004/38 a judikatúry SDEÚ jednoznačne vyplýva, že každý členský štát má na účely vydania povolenia na pobyt štátnemu príslušníkovi tretej krajiny zákonnú povinnosť minimálne uznať rovnakopohlavné manželstvo občana

EÚ a štátneho príslušníka tretej krajiny. V praxi však aj to môže byť problém, ako to ukazuje príklad členského štátu Rumunsko, ktorý neplní rozhodnutie SDEÚ vo veci Coman a Hamilton (2018).

Problémy s uplatňovaním práva na zlúčenie rodiny sú však iba špičkou ľadovca problémov, ktorým dúhové rodiny čelia v EÚ v cezhraničných situáciách (čiže pri uplatňovaní práva na voľný pohyb). Tento nadnárodný rozmer uvedených situácií vyplýva aj z problémov pri využívaní ochrany podľa charty. Podľa článku 51 je charta pri vykonávaní práva Únie pre členské štáty záväzná (čiže, podľa výkladu SDEÚ, keď členské štáty konajú v rozsahu pôsobnosti práva EÚ). Ak teda dúhové rodiny uplatnia svoje právo na voľný pohyb a právo na zlúčenie rodiny, členské štáty sú zo zákona povinné dodržať ich základné práva stanovené v charte vrátane práva na nediskrimináciu a ochranu súkromného aj rodinného života.

Platí teda, že zatiaľ čo vnútroštátne rodinné právo patrí do rozsahu kompetencií členských štátov, EÚ má kompetencie v oblasti voľného pohybu občanov EÚ, čo postačuje na vyriešenie aspoň niektorých prekážok, ktorým dúhové rodiny čelia pri sťahovaní alebo návrate do členského štátu, v ktorom sa neuznávajú rodinné práva LGBTIQ ľudí.

„Ak ste rodičom v jednej krajine, ste rodičom v každej krajine“, uviedla predsedníčka Európskej komisie Ursula von der Leyen vo svojom prejave o stave Únie v roku 2020. V stratégii pre rovnosť LGBTIQ osôb na roky 2020 – 2025 Komisia tento prísľub spresnila a uviedla, že bude presadzovať vzájomné uznávanie rodinných vzťahov v EÚ, s týmto cieľom navrhne horizontálnu legislatívnu iniciatívu a zlepší ochranu dúhových rodín v cezhraničných situáciách.

Opatrenia EÚ v tejto oblasti by sa mali uskutočňovať podľa ďalej uvedených odporúčaní.

LEGISLATÍVNE A SÚDNE ODPORÚČANIA

- Európska komisia by mala navrhnúť horizontálnu legislatívnu iniciatívu, podľa ktorej budú musieť všetky členské štáty vo svojom vnútroštátnom práve uznávať rodičovstvo dieťaťa uvedené v jedno rodnom liste, ktorý bol vydaný v inom členskom štáte, a to bez ohľadu na pohlavie, rodovú identitu alebo osobný stav rodičov.
- Európska komisia by mala bezodkladne zaručiť, aby všetky členské štáty pri uplatňovaní práv, ktoré občanom Európskej únie vyplývajú z práva EÚ, a najmä práva na voľný pohyb, uznávali rodičovstvo dieťaťa a plnili povinnosť vydávať doklad totožnosti alebo cestovný pas osobám, ktoré sú v rodnom liste dieťaťa uvedené ako rodičia, ako sa to zdôrazňuje v návrhu generálneho advokáta vo veci C-490/20.
- Európska komisia by mala navrhnúť horizontálnu legislatívnu iniciatívu, podľa ktorej budú musieť všetky členské štáty vo svojom vnútroštátnom práve uznávať manželstvo alebo registrované partnerstvo uzavreté v inom členskom štáte, a to bez ohľadu na pohlavie alebo rodovú identitu manželov alebo registrovaných partnerov.
- Rada EÚ by mala prijať smernicu o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na ich náboženstvo alebo vieru, zdravotné postihnutie, vek alebo sexuálnu orientáciu, ktorá bola navrhnutá v roku 2008 a odvtedy je v Rade blokováná.

Európska komisia by mala v prípade Rumunska prijať opatrenie na presadzovanie predpisov z dôvodu nevykonávania rozhodnutia SDEÚ vo veci Coman a Hamilton a preskúmať, či sa toto rozhodnutie vykonáva v ostatných členských štátoch. ←←

Nelegislatívne odporúčania

Európska komisia by mala zrevidovať usmernenia o voľnom pohybe tak, aby sa v nich prihliadalo aj na rozmanitosť dúhových, ako aj transrodových, rodín. ←←

Európska komisia by mala navrhnúť oznámenie, v ktorom sa objasní rozsah pôsobnosti smernice 2004/38 tak, aby sa pojmy „partner“, „rodič“, „dieťa“, „priamy potomok“ alebo „priamy príbuzný po vzostupnej línii“, ktoré sa v nej používajú, vzťahovali aj na homosexuálnych a transrodových ľudí a ich deti. ←←

EÚ by mala podporovať strategické súdne spory vedené organizáciami občianskej spoločnosti, ktoré sú zamerané na rozšírenie ochrany práv aj na dúhové rodiny, ako sa to zaručuje v rozhodnutiach SDEÚ a ESLP. ←←

NELEGISLATÍVNE ODPORÚČANIA

- Európska komisia by mala zrevidovať usmernenia o voľnom pohybe tak, aby sa v nich prihliadalo aj na rozmanitosť dúhových, ako aj transrodových, rodín.
- Európska komisia by mala navrhnúť oznámenie, v ktorom sa objasní rozsah pôsobnosti smernice 2004/38 tak, aby sa pojmy „partner“, „rodič“, „dieťa“, „priamy potomok“ alebo „priamy príbuzný po vzostupnej línii“, ktoré sa v nej používajú, vzťahovali aj na homosexuálnych a transrodových ľudí a ich deti.
- EÚ by mala podporovať strategické súdne spory vedené organizáciami občianskej spoločnosti, ktoré sú zamerané na rozšírenie ochrany práv aj na dúhové rodiny, ako sa to zaručuje v rozhodnutiach SDEÚ a ESLP.

BULHARSKO

V Bulharsku nie sú práva dúhových rodín chránené žiadnym právnym nástrojom. Manželstvo je ústavne zakotvené ako výlučný zväzok osôb opačného pohlavia.

Okrem manželstva neexistuje žiadna iná právna forma uznania rodiny. V právnych predpisoch sa stanovuje uznanie rodinných práv iba v prípade manželských párov, ktoré podľa definície tvoria partneri opačného pohlavia, a žiadnej inej formy spoluzitia. V dôsledku tohto právneho vákua nemajú dúhové rodiny právo na spoločné osvojenie, právo na prístup k reprodukčnému zdraviu ako rodina, právo dediť, ani množstvo ďalších sociálnych, hospodárskych a občianskych práv.

Rodina sa rôznym spôsobom a s rôznym významom definuje vo viacerých právnych predpisoch, žiadna z týchto definícií sa však netýka dúhových rodín, pretože v ústave sa význam pojmu „manželia“ primárne obmedzuje len na manželov opačného pohlavia. V zákone o rodine, ktorý je hlavným normatívnym aktom na reguláciu rodinných vzťahov, sa pojem „rodina“ vôbec nedefinuje. Definícia pojmu „rodina“ sa nachádza v zákone o rodinných prídavkoch, v ktorom sa za rodinu okrem manželov považujú aj druh a družka a ich uznané spoločné deti. Keďže sa však v bulharskom práve neumožňuje uznanie spoločných detí ľudí rovnakého pohlavia, táto definícia sa takisto vzťahuje iba na páry opačného pohlavia. Väčšina definícií rodiny sa týka rodiny, ktorú tvoria dve osoby. V uvedenom zákone o rodinných prídavkoch sa uznáva aj druh rodiny, ktorá pozostáva z rodiča a jeho neploletých detí (narodených, právne uznaných alebo

osvojených). Do tejto definície patria aj osamelí LGBTI rodičia so svojimi biologickými deťmi, hoci sa v nej výslovne neuvádza. Osamelí LGBTI rodičia a ich biologické deti majú nárok na rovnaké sociálne dávky ako ostatní osamelí rodičia. Náhradná rodina sa v zákone o ochrane dieťaťa definuje ako dvaja manželia alebo jednotlivec, v domácnosti ktorého alebo ktorých žije zverené dieťa. Podľa tejto definície sa dúhová rodina nemôže stať náhradnou, ale jeden z partnerov môže požiadať, aby sa stal náhradným rodičom. Práva na osvojenie sú najproblematickejšie, a to v prípade osvojenia dieťaťa druhým manželom rodiča aj v prípade osvojenia jedným rodičom. Z nášho výskumu vyplýva, že ak o osvojenie požiada LGBTI človek, nemusí mu byť umožnené z dôvodu silne homofóbnych/transfóbnych postojov príslušných orgánov.

Po rozhodnutí vo veci Coman, ktorá sa týkalo Rumunska, znamenalo úspech pri zabezpečovaní práva LGBTI rodín na voľný pohyb aj Bulharsko. Najvyšší súd Bulharska 24. júla 2019 v súlade s rozhodnutím vo veci Coman/Rumunsko potvrdil pozitívne rozhodnutie správneho súdu v Sofii z roku 2018, ktorým sa umožňovalo právo na pobyt rovnakopohlavnému manžel-skému partnerovi občana EÚ. Týmto rozhodnutím sa nelegalizujú rovnakopohlavné manželstvá, ale uznáva právo rovnakopohlavných manželov, ktorí sú občanmi EÚ, na voľný pohyb, pričom ide o prvé rozhodnutie súdu, v ktorom sa berie do úvahy existencia manželstva občanov rovnakého pohlavia.

V súčasnosti nemôže byť v rodnom liste dieťaťa vydávanom v Bulharsku uvedený druhý manžel rodiča dieťaťa narodeného v rovnakopohlavnom partnerstve, ktoré je právne uznané v zahraničí. LGBT organizácia Deystvie podala podnet, ktorého cieľom je túto prax zmeniť. Práva druhého manžela rodiča žijúceho v manželstve alebo registrovanom partnerstve uzatvorenom v zahraničí sa neuznávajú. V roku 2019 vyniesol krajský

súd v Sofii pozitívne rozhodnutie, podľa ktorého mohla žena v rovnakopohlavnom manželstve uzatvorenom v zahraničí prevziať priezvisko svojej manželky. To však neznamená automatické uznanie všetkých sociálnych a hospodárskych práv, ktoré sa priznávajú manželom opačného pohlavia.

Zároveň sme v posledných rokoch v dôsledku silných antikampaní proti LGBTI ľuďom a rodovej rovnosti svedkami poklesu spoločenskej akceptácie LGBTI ľudí a dúhových rodín. Jednoznačne to vyplýva z porovnania výsledkov Eurobarometra o LGBTI ľuďoch z rokov 2015 a 2019. Podľa Eurobarometra z roku 2019 má Bulharsko jednu z najnižších úrovní spoločenskej akceptácie LGBTI ľudí v EÚ. Vo väčšine otázok sa Bulharsko v oblasti akceptácie umiestňuje na poslednom mieste. Iba 39 % ľudí (51 % v roku 2015) napríklad úplne súhlasí s tým, aby mali gejovia, lesby a bisexuáli rovnaké práva ako heterosexuáli, iba 20 % (27 % v roku 2015) súhlasí s tým, že na sexuálnom vzťahu medzi osobami rovnakého pohlavia nie je nič zlé, a iba 16 % (17 % v roku 2015) súhlasí s tým, že rovnakopohlavné manželstvá by mali byť povolené v celej Európe (najnižšie skóre v EÚ).

ODPORÚČANIA

- Prijat' zákon, ktorý bude obsahovať možnosť uzavretia registrovaného partnerstva párov opačného aj rovnakého pohlavia, alebo v tomto zmysle zmeniť súčasný zákon Bulharskej republiky o rodine.
- Na účely uplatňovania práva na voľný pohyb v Bulharskej republike uznávať manželstvá osôb rovnakého pohlavia uzatvorené v iných členských štátoch EÚ alebo v tretích krajinách.
- Na účely uplatňovania práva na voľný pohyb v Bulharskej republike a v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa uznávaťrodné listy detí narodených v rovnakopohlavných rodinách v iných členských štátoch EÚ alebo tretích krajinách.

LOTYŠSKO

V článku 110 Ústavy Lotyšskej republiky (Satversme) sa stanovuje, že „štát chráni a podporuje manželstvo, ktoré je zväzkom medzi mužom a ženou, rodinu, práva rodičov a práva dieťaťa (...)“, a v článku 35 Občianskeho zákonníka sa stanovuje, že „manželstvo medzi osobami rovnakého pohlavia je zakázané“. Lotyšsko teda stále patrí k šiestim členským štátom EÚ, v ktorých neexistuje žiadna ochrana rovnakopohlavných párov. Ústavný súd (Satversmes) vydal 12. novembra 2020 rozhodnutie č. 2019-33-01 o práve rovnakopohlavného páru na rodičovskú dovolenku, v ktorom uznal, že ustanovenie článku 150 ods. 1 Zákonníka práce je tým, že neposkytuje ochranu a podporu partnerke matky pri narodení dieťaťa, v rozpore s prvou vetou článku 110 ústavy. Podľa rozhodnutia súdu sa má od 1. júna 2022 považovať za neplatné. V rozhodnutí ústavného súdu č. 2020-34-03 z 8. apríla 2021 sa uvádza, že sa zruší pravidlo, podľa ktorého musí rovnakopohlavný partner zaplatiť štátu z nehnuteľnosti zdedenej po zosnulom partnerovi, ktorý nie je jeho manželom, vyšší poplatok; v súčasnosti je tento poplatok 60-krát vyšší ako v prípade manželských párov. Platnosť tohto pravidla sa podľa rozhodnutia ústavného súdu skončí 1. júna 2022.

V súčasnosti sa v lotyšských právnych predpisoch nenachádza jednoznačná definícia pojmu „rodina“. V článku 214 Občianskeho zákonníka sa rodina definuje v úzkom zmysle takto: „Rodina pozostáva z manželov a ich detí, ak žijú v spoločnej domácnosti.“ Dňa 7. januára 2021 predložilo pravicové zoskupenie Národná aliancia (Nacionālā Apvienība) do lotyšského parlamen-

tu (Saeima) návrh zákona na zmenu ústavy tak, aby sa v nej pojem „rodina“ definoval ako zväzok muža a ženy. Navrhovaným zákonom by sa znenie článku 110 ústavy zmenilo takto: „Štát chráni a podporuje manželstvo, ktoré je zväzkom medzi mužom a ženou, rodinu, ktorá vzniká manželstvom, pokrvným zväzkom alebo osvojením, práva rodičov a dieťaťa vrátane práva na výchovu v rodine, ktorú tvoria matka (žena) a otec (muž). Štát osobitne pomáha zdravotne postihnutým deťom, deťom ponechaným bez rodičovskej starostlivosti alebo deťom vystaveným násiliu.“ Dňa 14. januára 2021 parlament 47 hlasmi za a 25 proti, pričom 21 poslancov sa hlasovania zdržalo a 7 sa ho nezúčastnilo, postúpil návrh zákona všetkým výborom Saeimy, pričom za zodpovedný určil Výbor pre právne veci.

Podľa článku 110 lotyšskej ústavy a článku 35 Občianskeho zákonníka sa manželstvá a registrované partnerstvá uzavreté v zahraničí neuznávajú. To isté platí o uznávaní rodín s deťmi narodenými v rovnakopohlavných rodinách v zahraničí.

V prieskume z februára 2021, ktorý uskutočnila SKDS, najvýznamnejšia prieskumná agentúra na trhu, uviedlo 55 % respondentov, že má k homosexuálnym ľuďom neutrálny postoj, takmer 20 % uviedlo, že ich podporuje, a 22 %, že ich odsudzuje. Z údajov vyplýva nárast pozitívnych postojov verejnosti k LGBT ľuďom. Podľa prieskumu 55,6 % respondentov súhlasí s prijatím zákona o spolužití (Dzīvesbiedru likums) a 44 % s tým, že takéto práva by mali byť priznané aj rovnakopohlavným párom. Uvedený prieskum obsahuje aj údaje o postojoch verejnosti k deťom žijúcim v rovnakopohlavných rodinách, pričom 75 % súhlasí s tým, že deti rovnakopohlavných párov majú mať rovnaké práva ako ostatné deti.

ODPORÚČANIA

Rozšíriť definíciu rodiny v Občianskom zákonníku aj na rovnako- ←←
pohlavné páry a páry žijúce v neregistrovaných partnerstvách.

Prijať právny predpis na ochranu všetkých rodín, aj tých, ktoré ←←
sú založené partnerstvom alebo konkubinátom.

Vykonať rozhodnutia ústavného súdu č. 2019-33-01 ←←
a č. 2020-34-03.

Prijať právne predpisy na ochranu rovnakopohlavných rodín, ←←
ktoré majú registrované partnerstvo alebo manželstvo uzatvo-
rené v zahraničí.

LITVA

Podľa zákona o rovnakom zaobchádzaní sa za rodinných príslušníkov považujú iba manželia a priami potomkovia, čím sú z právnej ochrany pred diskrimináciou z dôvodu občianstva vylúčení (registrovaní) partneri. Registrovaní partneri občanov z krajín, v ktorých sú tieto partnerstvá právne zaregistrované, sa v Litve nepovažujú za rodinných príslušníkov a nemôžu podávať individuálne sťažnosti na údajnú diskrimináciu z dôvodu občianstva. Vláda Litovskej republiky 22. januára 2020 navrhla zrušenie tejto klauzuly a definovanie rodinných príslušníkov podľa definície zo zákona o právnom postavení cudzincov, t. j. vrátane (registrovaných) partnerov.

Ústavný súd Litovskej republiky vydal 11. januára 2019 rozhodnutie o právnom uznávaní rovnakopohlavných zväzkov uzavretých v zahraničí. Napriek tomu, že ústavný súd rozhodoval v konkrétnej otázke, či má rovnakopohlavný manželský partner nárok na povolenie na pobyt z dôvodu zlúčenia rodiny, uviedol aj viaceré významné pripomienky, v ktorých opakovane upozorňoval na to, že ústavná koncepcia rodinného života sa vzťahuje na páry v stabilných faktických vzťahoch (ods. [32.5] rozhodnutia). Preto sa odporúča rozšíriť definíciu rodinných príslušníkov v zákone o rovnakom zaobchádzaní tak, aby sa zabezpečovala účinná ochrana (registrovaných) partnerov občanov EHP pred diskrimináciou z dôvodu občianstva.

V zákone o ochrane rodiny (platnom od 1. marca 2018), zákone o základných prvkoch ochrany dieťaťa (platnom od 1. júla 2018) a v Občianskom zákonníku (platnom od 1. júla 2018) sa zaviedla koncepcia doplnkovosti materstva a otcovstva definovaná ako

základná potreba dieťaťa mať dvoch rodičov alebo osvojiteľov opačného pohlavia. Zásada doplnkovosti materstva a otcovstva by sa mala uplatňovať pri zabezpečovaní ochrany práv dieťaťa a poskytovaní pomoci rodine. Táto zásada môže viesť k diskriminácii z dôvodu sexuálnej orientácie, pretože homosexuálne rodičovstvo sa podľa nej môže považovať za nezlučiteľné s najlepšimi záujmami dieťaťa. Môže byť v rozpore s právom na súkromný a rodinný život, rovnosť a nediskrimináciu (článok 17 a článok 26 paktu ICCPR).

Článok 3.229 litovského Občianskeho zákonníka (2000) je v súčasnosti formulovaný diskriminačne voči rovnakopohlavným párom, keďže podľa neho môže partnerstvo vzniknúť len zo vzťahu medzi osobami opačného pohlavia.

Z 19 členských štátov Rady Európy, ktoré umožňujú určitú formu registrovaného partnerstva inú ako manželstvo, jediná Litva podľa všetkého vyhradzuje registrované partnerstvo len pre páry opačného pohlavia.

ODPORÚČANIA

- Rozšíriť definíciu rodinného príslušníka v zákone o rovnakom zaobchádzaní tak, aby sa zabezpečovala účinná ochrana (registrovaných) partnerov občanov EHP pred diskrimináciou z dôvodu občianstva.
- Vykonávať článok 3.229 litovského Občianskeho zákonníka (2000) zavedením rodovo neutrálneho inštitútu partnerstva.
- Zrušiť potenciálne diskriminačnú zásadu doplnkovosti otcovstva a materstva.
- Posilniť prierezové úsilie pri uplatňovaní zásady rovnosti všetkých rodín.

POLSKO

V roku 2020 sa Poľsko umiestnilo na poslednom mieste spomedzi členských štátov EÚ v dŕhovom indexe organizácie ILGA-Europe. V kategórii Rodina, ktorá sa týka rovnosti manželstva, registrovaného partnerstva, spoločného osvojenia a osvojenia dieťaťa druhým manželom rodiča, dosahuje Poľsko už roky skóre 0. Rovnakopohlavné vzťahy nie sú nijako právne uznávané a neexistuje ani zákon, ktorým by sa LGBTI rodinám zaručovali akékoľvek práva. Na spoločné osvojenie dieťaťa majú právo iba manželské páry. Prístup k technológiám asistovanej reprodukcie používaným na liečbu neplodnosti sa povoľuje manželským párom a párom v neformálnych zväzkoch, nie však rovnakopohlavným párom. Rozvod sa musí uskutočňovať na základe právneho uznania rodu (v praxi, nie však v zákonom práve) a transrodový človek môže po právnom uznaní rodu uzatvoriť manželstvo iba s osobou s právne uznaným opačným rodom. Reprodukčné práva transrodových ľudí sa neuznávajú, keďže vzhľadom na neexistenciu ustanovení o rodičovstve transrodových ľudí závisí postavenie dieťaťa, ktoré sa narodí transrodovému mužovi alebo ktoré počne transrodová žena, do veľkej miery od jednotlivých matrík alebo súdov.

V poľskej ústave ani v Zákonníku o rodine a poručníctve sa však pojmy „rodina“ a „rodičovstvo“ nedefinujú. Definícia pojmu „rodina“ sa nachádza iba v zákone o sociálnej pomoci z roku 2004, v ktorom sa stanovuje, že rodina pozostáva z „osôb v príbuzenskom aj nepříbuzenskom vzťahu, ktoré spolu majú vzťah, žijú spolu a vedú spoločnú domácnosť.“ Podobný prístup uplatnil najvyšší súd pri výklade pojmov „druh“ a „najbližší príbuzný“.

V oboch prípadoch dospel najvyšší súd k záveru, že pojmy môžu odkazovať aj na homosexuálnych ľudí. V praxi však majú rozhodnutia pozitívne dôsledky len vo veľmi málo prípadoch, napr. pri rozhodovaní o následníkovi zosnulého nájomcu (nie však o dedičstve) a právach v priebehu trestného konania (napr. práve odoprieť výpoveď).

V článku 18 poľskej ústavy sa stanovuje: „Poľská republika chráni a podporuje manželstvo ako zväzok muža a ženy, ako aj rodinu, materstvo a rodičovstvo“. V jednom spektre právnych diskusií sa argumentuje tým, že ide o prekážku, ktorá bráni rovnosti manželstva. Podľa článku 18 súdy rozhodujú v prípadoch rovnakopohlavných párov, ktoré sa snažia uzavrieť manželstvo, ako aj v prípadoch párov, ktoré uzavreli manželstvo alebo sa zaregistrovali ako partneri v zahraničí a chcú sa zaregistrovať v Poľsku. V súčasnosti preto rovnakopohlavné páry nemôžu v Poľsku zaregistrovať svoj sobášny list/doklad o registrovanom partnerstve zo zahraničia. V tomto smere však prebiehajú strategické súdne spory, ktoré sa týkajú aj vecí oznámených v roku 2020 Európskym súdom pre ľudské práva.

Rovnako právne neisté je aj právne postavenie rovnakopohlavných rodičov a ich detí narodených v zahraničí, ktoré sa neustále mení v závislosti od jurisdikcie a postupov matičného úradu. Vo väčšine prípadov sa rodičovstvo sociálneho rodiča (rodiča, ktorý nie je biologickým príbuzným dieťaťa) neuznáva, keďže súdy tvrdia, že rodičmi môžu byť len dvaja ľudia opačného pohlavia (tento pojem sa však v práve nedefinuje). V niektorých prípadoch majú deti rovnakopohlavných párov problémy dokonca aj so získaním poľského dokladu totožnosti a cestovného pasu, keďže matičný úrad im odmieta zaregistrovať zahraničné rodné listy, v ktorých sa ako rodičia uvádzajú ľudia rovnakého pohlavia. V týchto prípadoch takisto prebiehajú strategické súdne spory, ku ktorým patrí aj vec oznámená v roku 2019 Európskym

súdom pre ľudské práva a vec podaná na SDEÚ.

Rovnakopohlavné páry a LGBTI rodiny sa snažia nedostatočné právne uznanie riešiť rôznymi stratégiami. Partneri si môžu navzájom udeliť rôzne právomoci, napr. na vzájomné zastupovanie v rôznych oficiálnych veciach, ich rozsah je však do veľkej miery obmedzený. V praxi, ako vyplýva z uskutočnených štúdií, ich postavenie často závisí od ich spoločenskej a finančnej situácie, keďže vo veľkých mestách, súkromných školách alebo v súkromných zdravotníckych zariadeniach je úroveň akceptácie vyššia. Vo všeobecnosti sú spoločenské postoje voči LGBTI ľuďom v Poľsku nejednoznačné. Na jednej strane z prieskumov vyplýva, že podpora rovnosti manželstva stúpa a v roku 2019 dosahovala 42 % (pričom 57 % podporuje rovnakopohlavné registrované partnerstvá). Na druhej strane 24 % respondentov prieskumu Centra skúmania verejnej mienky v roku 2019 uviedlo, že homosexuáli sa nesmú tolerovať, pričom politici a predstavitelia štátu vedú proti LGBTI komunite v Poľsku nenávistnú kampaň.

ODPORÚČANIA

- Zmenou Zákonníka o rodine a poručníctve a ďalších potrebných právnych predpisov zaviesť rovnosť manželstva, t. j. otvoriť inštitút manželstva aj pre ľudí rovnakého pohlavia.
- Alternatívne, ako prechodné opatrenie, zaviesť inštitút registrovaného partnerstva pre všetky páry bez ohľadu na rod partnerov a zaručiť im rovnaké práva.
- Umožniť uvedenie rodičov rovnakého pohlavia v rodnom liste dieťaťa; stanoviť obsah rodného listu dieťaťa narodeného transrodovému mužovi alebo počatého transrodovou ženou; otvoriť spoločné osvojenie a osvojenie dieťaťa druhým manželom rodiča pre manželské aj nemanželské páry bez ohľadu na ich rod.
- Poskytovať služby v oblasti reprodukčného zdravia manželským aj nemanželským párom bez ohľadu na rod partnerov, ako aj slobodným ľuďom.
- Bez ohľadu na legislatívny proces zavedenia rovnosti manželstva a práv na osvojenie bezodkladne upraviť bežnú prax maticných úradov tak, aby registrovali zahraničné sobášne listy/doklady o registrovanom partnerstve párov rovnakého pohlavia a zahraničné rodné listy detí rovnakopohlavných rodičov. Následne plne uznávať práva LGBTI rodín v cezhraničných situáciách.

RUMUNSKO

Rumunsko dúhové rodiny v žiadnej forme neuznáva ani právne nechráni¹. Za posledných 12 rokov sa v parlamente neúspešne rokovalo o ôsmich zákonoch týkajúcich sa registrovaného partnerstva. V roku 2009 prijal parlament nový Občiansky zákonník, v ktorom sa v Rumunsku výslovne zakazuje uzatváranie manželstva medzi dvomi ľuďmi rovnakého pohlavia, ako aj uznávanie takéhoto manželstva uzatvoreného v zahraničí. Takisto sa dúhovým rodinám prísne zakazuje osvojenie v akejkoľvek forme. Párom rovnakého pohlavia, ktoré tvoria množstvo rokov faktické rodiny a majú zakázané uzatvárať manželstvá, sú upierané všetky práva, ktoré štát priznáva párom opačného pohlavia po uzavretí manželstva (právo byť v nemocnici považovaný za rodinného príslušníka, právo byť považovaný za rodinného príslušníka pri vybavovaní formalít v prípade úmrtia, právo dediť, právo na spoluistenie, právo na prevzatie nájomnej zmluvy, právo na občianskoprávne odškodnenie v prípade násilnej smrti, právo na pozostalostný dôchodok, právo na dovolenku z dôvodu starostlivosti o rodinu, vyživovacia povinnosť, výhody pre rodinný podnik atď.).

V právnych predpisoch a právnej praxi sa nedefinujú pojmy „rodina“ ani „rodinný príslušník“, ale pojem „rodinný život“. V roku

¹ Na Európskom súde pre ľudské práva prebieha 21 vecí týkajúcich sa diskriminácie a nedostatočného uznávania a ochrany. Pozri ESĽP, Buhuceanu a Ciobotaru/v. Rumunsko, č. 20081/19 a 20 ďalších podaní.

2016 Ústavný súd Rumunska stanovil, že pojem „rodinný život“ je zložitý a týka sa rovnako faktických rodín ako rodín založených manželstvom.² V roku 2018 tento súd stanovil, že vzťah, ktorý tvoria dve osoby rovnakého pohlavia, má rovnaké právo na ústavnú ochranu práva na rodinný život ako pár tvorený osobami opačného pohlavia.³

V novom Občianskom zákonníku sa prísne zakazuje na akékoľvek účely uznávať manželstvá a registrované partnerstvá ľudí rovnakého pohlavia uzatvorené v zahraničí.⁴ V roku 2018 ústavný súd rozhodol, že tento právny zákaz by sa nemal uplatňovať na prípady manželov, ktorí uplatňujú právo na voľný pohyb podľa práva EÚ.⁵ Toto rozhodnutie je dôsledkom rozhodnutia SDEÚ vo veci Coman a i.⁶ Napriek týmto rozhodnutiam, ktoré sú pre všetky orgány záväzné, imigračné orgány naďalej odmietajú uznávať manželský status párov rovnakého pohlavia.⁷

Vzťahy medzi rodičmi a deťmi partnerov rovnakého pohlavia, ktoré sa narodili v zahraničí, sa v Rumunsku neuznávajú, pretože v novom Občianskom zákonníku sa prísne zakazuje uznanie manželstiev a registrovaných partnerstiev párov rovnakého pohlavia. Okrem toho sa pre rodičov v rodných listoch uvádzajú hlavičky „matka“ a „otec“.

2 Ústavný súd Rumunska, rozhodnutie č. 580 z 20. júla 2016, bod 40.

3 Ústavný súd Rumunska, rozhodnutie č. 534 z 18. júla 2018, bod 41.

4 Nový Občiansky zákonník z roku 2009, čl. 277.

5 Ústavný súd Rumunska, rozhodnutie č. 534 z 18. júla 2018.

6 SDEÚ, C-673/16, Coman a i., 5. júna 2018.

7 Vec Coman, ktorá sa týka týchto neustálych porušovaní, sa v súčasnosti prejednáva na Európskom súde pre ľudské práva. Pozri ESLP, podanie č. 2663/21, Relu-Adrian COMAN a i./Rumunsko, oznámené 9. februára 2021.

Združenie ACCEPT uskutočnilo štatisticky významný prieskum vnímania právnej ochrany a uznávania rovnakopohlavných párov verejnosťou. Cieľovou populáciou štúdie boli dospelé osoby s pobytom v Rumunsku, ktoré mali právo voliť, to znamená všetci obyvatelia Rumunska starší ako 18 rokov s rumunským občianstvom. Bola z nej vylúčená rumunská diaspóra, ako aj populácia, ktorá už poznala LGBTI ľudí s právom uzavrieť manželstvo alebo iné civilné zväzky. Vzorku tvorilo 1 064 dotazníkov, ktoré sa vyplňali osobným opytovaním s pomocou počítača pri výbere náhodných účastníkov. Chybovosť bola na úrovni $\pm 3\%$ a údaje sa zbierali od 6. januára do 15. januára 2021.

Na otázku, aké slovné spojenie najviac vystihuje ich názor na gejské a lesbické páry, odpovedalo 26 % respondentov, že rovnakopohlavné páry by mali mať možnosť uzatvárať manželstvá ako všetky ostatné páry, a 17 % bolo za právnu ochranu vo forme registrovaného partnerstva, čiže celkom 43 % Rumunov sa vyjadrilo v prospech právneho uznania rovnakopohlavných párov. Okrem toho sme sa respondentov pýtali, aký vplyv na ich život by malo, ak by boli jedného dňa v Rumunsku legalizované registrované partnerstvá rovnakopohlavných párov. Nie je prekvapivé, že až ohromujúcich 71 % odpovedalo, že žiadny, pričom len 17 % odpovedalo, že by ich to ovplyvnilo veľmi negatívne. Tento percentuálny výsledok znovu raz potvrdzuje výsledok referenda z roku 2018 o definícii rodiny v rumunskej ústave, ktorého sa nezúčastnilo až 80 % obyvateľov. Pokus o zákaz rovnakopohlavného manželstva v rumunskej ústave a zmena definície pojmu rodiny teda veľmi tesne nevyšiel, pretože minimálna účasť na referende v Rumunsku je 30 %.

Okrem toho sa často za citlivú tému pri akceptácii rovnakopohlavných vzťahov a ich právneho uznania a regulácie považujú deti. Údaje sú však s týmito obavami v rozpore a vyplýva z nich očividná empatia a význam, ktorý Rumuni pripisujú deťom

a rodinám vychovávajúcim deti. Pri otázke týkajúcej sa rovnakopohlavných párov v Rumunsku, ktoré chcú spoločne vychovávať deti, si mali respondenti vybrať možnosť, ktorá najlepšie vystihuje ich názor. 34 % uviedlo, že rovnakopohlavné páry sú rovnako schopné vychovávať deti a mali by byť zákonmi našej krajiny rešpektované, a 18 % uviedlo, že niektoré rovnakopohlavné páry už deti vychovávajú a môžu v Rumunsku potrebovať určitú právnu ochranu. Z toho vyplýva, že 52 % Rumunov uznáva existenciu alebo potenciálne postavenie LGBTI ľudí ako rodičov v našej krajine.

Z kvantitatívnej štúdie ACCEPT vyplýva ešte väčšia miera akceptácie medzi mladými dospelými. 56 % z nich vo veku 18 až 34 rokov súhlasí s tým, že rovnakopohlavné páry by mali mať právnu ochranu podľa zákona: 42 % súhlasí s manželstvom, pričom len 12 % podporuje nižšiu formu uznávania. Okrem toho vo všetkých vekových skupinách pozorujeme, že rumunská verejnosť pred ostatnými druhmi civilných zväzkov uprednostňuje ako právnu formu rovnosť manželstva v celej jeho významovej komplexnosti. Dokonca aj vo vekovej skupine 65+, v ktorej 30 % Rumunov súhlasí s právnou formou regulácie rovnakopohlavných vzťahov, pozorujeme 17 % príklon k manželstvu a len 13 % k iným druhom civilných zväzkov.

ODPORÚČANIA

Prijať právne predpisy, ktorým sa zabezpečí uznanie a ochrana rovnakopohlavných rodín na rovnakej úrovni ako v prípade heterosexuálnych rodín. ←←

Imigračné orgány by mali bezodkladne zmeniť svoju prax a začať presadzovať rozhodnutie SDEÚ vo veci C-673/16 Coman a i., ako aj rozhodnutie ústavného súdu č. 534 z 18. júla 2018. ←←

SLOVENSKO

Najdôležitejším slovenským právnym predpisom týkajúcim sa rodiny je zákon o rodine (zákon č. 36/2005 Z. z.). Rodina sa v ňom priamo nedefinuje, stanovuje sa v ňom však, že rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. V článku 1 tohto zákona, ako aj v článku 41 ústavy, sa manželstvo definuje ako jedinečný zväzok medzi mužom a ženou. Táto formulácia vo vnútroštátnych právnych predpisoch predstavuje obrovskú prekážku ďalších zmien a podporných činností. Okrem toho sa na Slovensku neuznávajú manželstvá ani registrované partnerstvá rovnakopohlavných párov zo zahraničia. S tým súvisia najrôznejšie problémy. Ak je napríklad manžel alebo manželka slovenského občana alebo občianky z Nového Zélandu, má problém získať povolenie na pobyt, pričom v prípade heterosexuálneho manželského páru získa manžel/manželka z Nového Zélandu povolenie na 5-ročný pobyt automaticky a po uplynutí tohto obdobia má možnosť požiadať o povolenie na pobyt bez obmedzení. Prekážkou je nielen definícia manželstva uvedená vo vnútroštátnych právnych predpisoch, ale aj neexistencia registrovaných partnerstiev.

Na Slovensku sa dúhové rodiny v podstate nijako právne neuznávajú. Nie je možnosť uzavrieť manželstvo ani registrované partnerstvo. Dieťa si môže osvojiť slobodný človek alebo manželský pár. Rovnakopohlavné páry nemôžu uzavrieť manželstvo, ani si nemôžu osvojiť dieťa. Existuje možnosť podstúpiť oplodnenie in vitro, v rodnom liste dieťaťa však bude uvedený iba jeho biologický rodič. Okrem toho z rozhovorov v rámci našej osobitnej skupiny, ako aj z hĺbkových rozhovorov, vyplý-

va, že ľudia žijúci v rovnakopohlavných vzťahoch sa môžu cítiť spoločensky stigmatizovaní, ak chcú podstúpiť oplodnenie in vitro v sprievode svojho partnera. Pokiaľ ide o dedičstvo, je možné spísať závet, je to však akt, ktorý manželské páry robíť nemusia, okrem toho môže ísť o ekonomicky náročnú úlohu, pričom závet môže byť v praxi napadnutý a rozhodovať o ňom môže súd.¹

Rovnaký problém nastáva v prípade uznávania rodných listov detí narodených v zahraničí. Neexistencia právnych predpisov v tejto oblasti spôsobuje, že rodičia žijú v neistote a sú nútení pripraviť si viac dokumentov pre prípad potreby a využívať notárske služby. Okrem toho v roku 2021 došlo k pokusu o zmenu právnych predpisov s cieľom uzákoníť, že rodičmi môžu byť len muž a žena (K NR SR, 200 – 2021). Vo všeobecnosti z nášho výskumu založeného na hĺbkových rozhovoroch, ako aj osobitných skupinách, vyplýva, že ľudia v dúhových rodinách žijú dva životy. Jedným sú ich obyčajné životy s rodinnými príslušníkmi, ktoré sa vnímajú ako bezproblémové. Dokážu si nájsť spôsob, ako mať deti, dokážu nájsť aj služby priateľské k LGBT ľuďom a vo všeobecnosti je prístup malej časti spoločnosti, ktorá ich obklopuje, akceptujúci. Na druhej strane stojí zvyšok spoločnosti, v ktorej musia existovať, keďže musia často využívať štátne sociálne služby a služby rôznych verejných inštitúcií, čo spôsobuje, že členovia dúhových rodín žijú v neustálom strese. Porušovanie práv rovnakopohlavných párov kritizovala aj slovenská ochrankyňa verejných práv. Keď v národnej rade predložila svoju správu, bola kritizovaná za to, že obhajuje tzv. LGBT ideológiu. Slovenská prezidentka Zuzana Čaputová však túto správu podporila.²

1 Plaváková, L. (2020). Analýza právnej úpravy situácie párov rovnakého pohlavia. Iniciatíva Inakosť.

2 Kleinová, P. (2020). Ombudsmanka sa zastala LGBTI, Kotlebovci sa zabávali.

Skutočnosťou je, že štát rovnakopohlavné páry „nevidí“ a dúhové rodiny sa stali počas pandémie COVID-19 ešte neviditeľnejšie. Viaceré pandemické opatrenia vystavili rovnakopohlavné páry a dúhové rodiny situáciám, ktoré im ešte viac skomplikovali život a vytvorili ďalšie prekážky. Pri obmedzení vstupu cudzincov na svoje územie Slovensko stanovilo okruh osôb, na ktoré sa toto obmedzenie nevzťahuje, a ktoré teda mohli vstúpiť na územie Slovenska. Tieto výnimky tvorili napríklad manželia a maloleté deti, pričom na všetky ostatné príbuzenské vzťahy Slovensko zabudlo. V prípade rovnakopohlavných párov mal právo požiadať počas platnosti obmedzení z dôvodu pandémie COVID-19 o ošetrovateľskú starostlivosť iba zákonný rodič. Túto možnosť nemôžu využiť obaja rodičia, biologický aj sociálny, ako je to v prípade heterosexuálnych párov.³

Prirovnali ju k „sorosovskej mimovládke“. Online k dispozícii na stránke: <https://www.startitup.sk/ombudsmanka-sa-zastala-lgbti-kotlebovci-sa-zabavali-prirovnali-ju-k-sorosovskej-mimovladke/> K NR SR. (2004 – 2021). Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Mariana KOTLEBU, Rastislava SCHLOSÁRA, Martina BELUSKÉHO a Magdalény SULANOVEJ na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov. Online k dispozícii na stránke: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=8120>

3 Plaváková, L. (2020). Analýza právnej úpravy situácie párov rovnakého pohlavia. Iniciatíva Inakosť.

ODPORÚČANIA

Právne uznať rovnakopohlavné páry aspoň vo forme registrovaného partnerstva. ←←

Zabezpečiť prijatie právneho predpisu o registrovaných partnerstvách, v ktorom sa uznávajú a chránia rovnakopohlavné páry, a jeho efektívne vykonávanie, ako aj pre všetky páry sprístupniť možnosť osvojenia dieťaťa druhým manželom rodiča. ←←

Prijať právne predpisy, ktorými sa zabezpečí uznanie a ochrana detí v rovnakopohlavných rodinách na rovnakej úrovni ako v prípade detí v heterosexuálnych rodinách. ←←

